

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ

Інформаційно-методичні матеріали

*На виконання Указу Президента
України В. Ющенка
"Про увічнення пам'яті діячів УНР
та ЗУНР"*

Харків – 2006

“ Ми виступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Ніхто не хотів її визнати як самостійну державу, ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Єдиною боротьбою, впертою і безкомпромісною, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе й бореться за своє право, за свободу й державну незалежність... ”

Симон Петлюра

16 травня 2005 року Президент України В.А.Ющенко підписав Указ про увіковічнення пам'яті видатних діячів Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки. На виконання Указу Президента України, бібліотеки Харківщини, як інформаційні заклади держави, повинні продумати і спланувати систему заходів, спрямованих на широку інформацію та утвердження в суспільній свідомості об'єктивної оцінки цієї історичній добі, що в подальшому буде спрямоване на консолідацію української нації. Робота має проводитись протягом 2005-2009 років. Саме в ці роки відзначаються ювілейні річниці від дня народження видатних діячів УНР та ЗУНР.

Проведення заходів необхідно спланувати в координації з закладами культури, музеями, школами, громадськими організаціями. З цією метою рекомендуємо підготувати **тематичний план роботи на 2005-2009 роки**, в якому передбачити :

- підготовку та проведення масових заходів ;
- організацію книжково-ілюстративних виставок;
- огляди видань ,присвячених становленню Української держави;
- цикли суспільно-політичних читань;
- проведення тематичних вечорів;
- усних журналів;

“ Признаймося без гордоців і без зайвої скромності, що за час нашої боротьби ми створили українську націю, яка й надалі активно боротиметься за свої права, за право самостійно і ні від кого не залежно порядкувати на своїй землі... ”

Симон Петлюра

В історії кожного народу періоди піднесенень, стрімких злетів нерідко змінюються стагнаціями, болючими падіннями. Після серйозних невдач і прикрих поразок настають часи торжества національної ідеї, могутніх проривів, що ведуть до вершин соціального прогресу. Не є винятком у цьому плані й історія українського народу.

В епіцентр суспільної уваги передусім потрапляють ті історичні епохи, які умовно можна назвати своєрідними апогеями, вищими точками цивілізаційного поступу, історичні моменти, якими особливо гордий народ.

Саме такими, особливими, є всі підстави вважати події Української революції 1917 – 1920 рр. В один ряд із ними можна поставити хіба що дві історичні доби – визвольну війну середини XVII ст. під проводом Б. Хмельницького і здобуття Україною незалежності на рубежі 90 – років XX ст.

27 лютого 1917 р. самодержавство в Росії перестало існувати. Влада перейшла до Тимчасового уряду.

Після одержання цих звісток у Києві стали формувати революційні органи влади. Найбільш впливовою була Рада об'єднаних громадських організацій. Паралельно з нею діяли призначені Тимчасовим урядом губернські і повітові комісари.

Демократизація суспільства, що здійснювалася під впливом революційних змін, відбилася на українському національно-визвольному русі. Як слідство цього в Україні на політичну арену вийшла третя сила: 7 березня 1917 р. була створена організація національного відродження – Центральна Рада. До її складу ввійшли представники українських політичних партій і організацій. Головою Центральної Ради у квітні 1917 р. був обраний М. Грушевський.

Головним гаслом Центральної Ради стало національно-державне відродження України. Наприкінці травня 1917 р. Центральна Рада направила в Петроград делегацію для ведення переговорів із Тимчасовим урядом про надання Україні автономії. Однак Тимчасовий уряд відповів відмовою, чим підштовхнув український національний рух до самостійних дій.

16 червня 1917 р. Центральна Рада прийняла I Універсал, яким проголосила автономію України. Це стало етапною подією у відродженні української державності. За словами М. Грушевського, Центральна Рада заговорила «як влада».

29 червня 1917 р. був створений виконавчий орган Центральної Ради, по суті перший уряд автономної України – Генеральний Секретаріат.

Спостерігаючи, як Україна набуває атрибутів державності, Тимчасовий уряд намагався порозумітися з Центральною Радою. У ході переговорів було досягнуто компроміс: Тимчасовий уряд погоджується визнати Генеральний Секретаріат крайовим органом влади, а Центральна Рада відмовляється від самочинного встановлення автономії України до скликання Установчих зборів. Ці положення були закріплені у II Універсалі Центральної Ради, оголошеного 16 липня 1917 р..

Центральна Рада подала на затвердження Тимчасового уряду проект «Статуту вищого управління України», який за словами Грушевського, повинен був стати «першою конституцією» України.

Спроба більшовицького повстання в Петрограді в червні 1917 р. призвела до кризи Тимчасового уряду. Новий кабінет зайняв досить жорстку позицію щодо автономії України. Проект Статуту був відхилений і затверджена «Інструкція Генеральному Секретаріату», що перекреслювала попередні домовленості. Центральна Рада в ній згадувалась мимохідь, Генеральний Секретаріат розглядався як місцевий орган Тимчасового уряду, який мало чим відрізнявся від губернського комісаріату. Його юрисдикція поширювалася на 5 із 9 українських губерній. З його складу виключалися секретарства військових, продовольчих і судових справ, шляхів сполучення, пошт і телеграфів.

Захоплення влади в Петрограді більшовиками поставило Центральну Раду перед рішучим вибором. 27 жовтня 1917 р. вона прийняла резолюцію про владу, в якій засудила більшовицький переворот і заявила, що буде рішуче боротися проти будь-яких спроб підтримати його в Україні.

20 листопада 1917 р. Центральна Рада приймає III Універсал. Головним його положенням було проголошення **Української Народної Республіки (УНР)**.

Програма III Універсалу була величезна: ліквідувалася приватна власність, націоналізувалось поміщицьке і церковне майно, установлювався 8-годинний робочий день, скасовувалася смертна кара й об'являлася амністія, національним меншостям України давалися права і свободи, призначалися вибори в Українські Установчі збори.

Проте III Універсал містив і суперечливі положення, проголошуючи УНР у федерації з майбутньою, небільшовицькою Росією. Цей крок суперечив логіці подій і мав трагічні наслідки для України.

Незабаром стало очевидним, що конфлікту між Центральною Радою і більшовиками не запобігти. Центральна Рада критикувала більшовиків за насильство при захопленні влади в Петрограді, а Раднарком Росії виражав протест Центральній Раді, що пропускала білогвардійські війська через свою територію.

Після розгону більшовиками Установчих зборів суспільство втратило можливість мирним демократичним шляхом впливати на владу. Основною формою політичного діалогу в країні стала збройна боротьба.

Поряд зі спробами Центральної Ради створити Українську державу, боротьбу за владу і створення в Україні Республіки рад вела малочислена, але добре організована більшовицька партія.

Так в Україні виникли два центри державності: національно-патріотичний в особі Центральної Ради і Генерального Секретаріату в Києві та маріонетковий, більшовицький в особі Центрального виконавчого комітету і Народного секретаріату в Харкові.

Таке становище було надзвичайно вигідне для Раднаркому більшовицької Росії, що формально залишався осторонь від подій, які відбуваються в Україні, вдаючи, що там іде внутрішня боротьба між радами робітничих і солдатських депутатів та Центральною Радою. Раднарком направив в Україну на допомогу більшовицькому уряду війська на чолі з В. Антоновим-Овсієнком і М. Муравйовим для боротьби з Центральною Радою.

25 грудня 1917 р. В. Антонов-Овсієнко віддав наказ про наступ червоних військ на УНР. Особливо жорстокі бої розгорнулися за Київ. Про готовність захищати Центральну Раду заявила студентська молодь Києва. 250 юнаків об'єдналися в "Помічний студентський курінь" і разом із сотнею гайдамаків направилися на залізничну станцію Крути для зупинення наступу червоних військ. Цей загін повністю загинув у бою, що відбувся 15 – 17 січня 1918 р.. Однак жертви виявилися даремними, вірні Центральній Раді війська не змогли зупинити наступ червоних загонів.

Усе це змусило Центральну Раду прискорити проголошення незалежності УНР. На засіданні Центральної Ради 22 – 24 січня 1918 р. був затверджений IV Універсал, в якому говорилося, що відтепер Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу.

25 січня Центральна Рада та український уряд лишили Київ і переїхали до Житомира, а потім у Сарни. Після цього врятувати Центральну Раду від остаточного більшовицького розгрому могли тільки військова допомога.

9 лютого 1918 р. делегація Центральної Ради підписала в Бресті мирний договір із державами Четверної спілки.

Підписання Брестського мирного договору стало великим успіхом молоді української дипломатії. Це був перший значний акт УНР на міжнародній арені. Однак сам по собі він мало що вирішував, тому після підписання основного договору була укладена угода з Німеччиною та Австро-Угорщиною про військову допомогу в боротьбі проти більшовиків в Україні.

У лютому 1918 р. німецькі та австро-угорські війська чисельністю 450 тис. чоловік вступили на територію України. В авангарді німецьких підрозділів ішли нечисленні українські військові частини. До квітня 1918 р. вся територія України виявилася під контролем німецької та австро-угорської армій.

2 березня 1918 р. Центральна Рада й український уряд повернулися до Києва.

У цей час в Україні назрівав внутрішній конфлікт, породжений невдоволенням заможної частини селянства аграрним законодавством Центральної Ради, в основу якого було покладено конфіскаційний принцип.

Конфлікт земельних власників з урядом використав П. Скоропадський. Весною 1918 р. він розгорнув активну діяльність по захопленню влади.

Весь зміст Брестського договору для Німеччини полягав в одержанні від України якомога більшої кількості продуктів. Центральна Рада була не в змозі виконати умови договору, внаслідок чого між німецьким командуванням і українським урядом виникли серйозні розбіжності.

24 квітня 1918 р на нараді керівництва військ Німеччини і Австро-Угорщини в Україні було вирішено усунути Центральну Раду. В Україні були введені військово-польові суди, обеззброєні лояльні до Центральної Ради військові підрозділи, заарештовані декілька міністрів уряду УНР.

29 квітня 1918 р. став останнім днем діяльності Центральної Ради. Цього дня **Центральна Рада затвердила Конституцію УНР.** Відповідно до неї Україна проголошувалася суверенною, демократичною, парламентською державою, заснованою на принципі поділу влади. Конституція проголошувала і гарантувала широкі громадянські права і свободи громадянам УНР.

І хоча Конституція не набрала чинності, вона важлива як документ свого часу, бо свідчить про те, що її укладачі були ліберальними, глибоко демократичними діячами.

На засіданні Центральної Ради 29 квітня було обрано першого Президента УНР. Ним став М. Грушевський.

29 квітня 1918 р. на з'їзді, скликаному в Києві Спілкою земельних власників, П. Скоропадський був проголошений гетьманом України. Того ж дня він оприлюднив два

документи: Грамоту до всього українського народу і Закон про Тимчасовий державний устрій України.

Центральна Рада і всі місцеві комітети розпускалися, міністри УНР і їх заступники звільнялися з роботи. УНР перейменовувалася в Українську Державу. Верховна влада в державі належала гетьману.

Українська Держава в зовнішній політиці продовжила курс УНР, оскільки дотримання Брестського договору було головною вимогою німців. Пріоритетне місце в зовнішньо-політичній діяльності Української Держави займала Німеччина, про що свідчить єдиний офіційний закордонний візит гетьмана у вересні 1918 р. у Берлін.

Особливе місце в зовнішньополітичній діяльності гетьманського уряду займали і відносини з радянською Росією. Між ними велися тривалі і широкомасштабні переговори, але мирного договору укладено не було.

14 листопада опозиційні гетьману сили створили керівний центр повстання – Директорію у складі В. Винниченка, С. Петлюри та інш.. 15 листопада Директорія виступила із закликом до “збройної боротьби проти скоропадщини”. Повстання, підняте Директорією, швидко поширювалося. 14 грудня 1918 р. німецькі війська лишили Київ і П. Скоропадський зрікся влади. Того ж дня військо Директорії увійшло в столицю.

Перед Директорією відразу ж постав цілий ряд складних внутрішньо- і зовнішньополітичних проблем, від успішного рішення яких залежала доля української держави. Незабаром з'ясувалось, що серед членів Директорії нема єдиного погляду на форму української держави, її соціально-економічний устрій, зовнішньополітичні пріоритети.

Серед членів Директорії були прихильники як парламентської республіки, так і радянської системи. Следством компромісу між цими антиподами став трудовий принцип, що полягав у створенні на місцях вертикалі трудових рад – повіт, губернія, а в центрі – Конгрес трудового народу.

26 грудня 1918 р. був сформований уряд – Ради Народних Міністрів УНР, що очолив український соціал-демократ В. Чехівський. 23 січня почав свою роботу Конгрес трудового народу. 28 січня Конгрес трудового народу прийняв Закон про форму влади в Україні, відповідно до якого вся повнота влади тимчасово переходить до Директорії. Вона одержувала право видавати закони, здійснювати верховне управління в країні, формувати уряд. Закон робив владу Директорії легітимною.

Внутрішньополітичні проблеми значною мірою були зумовлені зовнішньополітичним становищем України. Країни Антанти бачили в ній супротивника і різновид більшовизму. Наприкінці 1918 р. країни Антанти почали інтервенцію на Півдні Росії.

Одночасно радянська Росія, анулювавши Брестський договір, заявила, що не визнає Україну суверенною державою.

ЗУНР

Восени 1918 року після краху Австро – Угорської імперії на політичній карті світу з'явилася Українська держава. Українська Національна Рада, обрана 18 жовтня у Львові на загальних зборах політичних і громадських діячів Галичини і Буковини, наступного дня – 19 жовтня – проголосила про створення на українських землях Австро – Угорщини Української держави. 1 листопада влада повністю перейшла до Української Національної Ради. У щойно прийнятій відозві повідомлялося: “ Український Народе! Голосимо тобі вість про твоє визволення з віковичної неволі. Віднині ти господар своєї землі, вільний горожанин Української держави “. 9 листопада було сформовано Тимчасовий Державний Секретаріат (уряд) на чолі з К. Левицьким. Законодавчу та контрольну функції виконувала Українська Національна Рада. 13 листопада нею був ухвалений Тимчасовий Основний закон про самостійність українських земель, що входили до складу колишньої Австро – Угорської монархії. Закон визначив конституційні засади нової держави, її межі, назву (Західноукраїнська Народна республіка – ЗУНР), герб і прапор. Згідно з Тимчасовим Основним Законом, право влади мав увесь народ через своїх представників, обраних на основі загального, рівного, безпосереднього, таємного голосування. Незабаром мали бути обрані Установчі збори ЗУНР, а до того всі владні функції виконували Українська Національна Рада і Державний Секретаріат.

Проте щойно народжена держава відразу зазнала нападу з боку Польщі, а згодом Румунії і Чехословаччини. Значну частину її території окупували іноземні війська, сфера дії

органів державної влади зменшувалася. Тому столицею ЗУНР спочатку був Львів, а потім – Тернопіль, а з січня 1919 р. – Станіслав (нині Івано – Франківськ). 4 січня 1919р. був створений спеціальний орган Української Національної Ради – Виділ, який мав виконувати функції колегіального голови держави. Згодом поточну роботу Виділу було покладено на Президію Української Національної Ради, очолювану президентом Є. Петрушевичем.

Невдовзі стали діяти урядовий апарат, місцеві органи управління, корпус державної жандармерії, розпочалися земельна реформа, підготовка до реформи судової системи, надано гарантії щодо нових виборчих прав усім громадянам держави, широкі права національним меншинам. Державною мовою республіки узаконили українську. Українська Галицька Армія вже на початку 1918 р. налічувала понад 120 000 чоловік. Це було справді народне, добре дисципліноване і патріотично настроєне військо.

Керівництво ЗУНР вважало одним із найважливіших своїх завдань державне об'єднання з Наддніпрянською Україною. Ще 1 грудня 1918 р. його представники підписали у Фастові Превдоступний договір між Українською Народною Республікою (УНР) і ЗУНР про об'єднання. З січня 1919 року Українська Національна Рада прийняла Ухвалу про злуку ЗУНР і УНР. **Урочистий Акт злуки (об'єднання)двох суверенних українських держав (УНР і ЗУНР) в одну – Українську Народну Республіку – був проголошений Директорією УНР 22 січня 1919 р. на Софійському майдані Києва.** ЗУНР отримала назву Західна область УНР (ЗОУНР); Є. Петрушевича було введено до складу Директорії.

9 червня 1919 р. у зв'язку з навислою військовою загрозою з боку Польщі, яка за мовчазної згоди держав Антанти майже повністю окупувала ЗОУНР, було прийнято рішення передати всю військову і цивільну владу “ уповноваженому “Диктаторові “ – Є. Петрушевичу. В липні цього ж року територію ЗОУНР захопили вороги. Українська Галицька Армія і уряд перейшли через Збруч на терни Наддніпрянської України, щоб об'єднатися з військами УНР. Наприкінці 1919 р. Є. Петрушевич виїхав до Відня, де сформував уряд ЗУНР в екзилі. Внаслідок поразки українських визвольних змагань на західноукраїнських землях Буковину захопила Румунія, Галичину - Польша, Закарпатська Україна опинилася у складі Чехословаччини.

На кінець 1920 р. національно-визвольні сили були настільки підірвані, знекровлені, що не мали більше змоги боронити українську справу, відстоювати українську ідею.

Українська національно – демократична революція завершилася поразкою. Перемогли започатковані більшовиками процеси соціальної перебудови суспільства, в яких національним аспектам відводилась другорядна роль.

Однак, не досягши своєї мети, Українська революція започаткувала процес формування модерної політичної нації, відродила традицію державності.

Видатні діячі Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки

Володимир Винниченко (1880 – 1951) – видатний український письменник, політичний і державний діяч; заступник голови Центральної Ради, член Малої Ради, голова Директорії УНР).

« Йому завжди боліла Україна »

Володимир Винниченко є однією з найвизначніших фігур в інтелектуальному середовищі України: відомий письменник-« Ісаак Мазепа – борець за волю України » - до __ річчя від дня народження І.П. Мазепа.

ник, політичний і громадський діяч, один із лідерів Центральної Ради, перший голова Генерального секретаріату, голова Директорії, генеральний секретар внутрішніх справ. Проте поряд з цими тріумфами він зазнав і велетенських поразок. Його політична діяльність зустрічала і сувору критику, і безоглядний осуд. На жаль, і донині в нас немає політичної біографії цієї видатної людини, в якій Винниченко об'єктивно оцінювався б як відомий політичний та громадський діяч доби українського відродження.

Десятиліттями його ім'я жило в широкій свідомості українців опосередковано, знаходячись каламутній аурі ідеологічної лайки . Десятиліттями літературознавці,

філософі, політологи, історики створювали образ ворога народу, намагаючись не тільки вилучити його твори з книжкових полиць, а навіть стерти його ім'я з пам'яті народу.

Суперечлива й повна трагізму біографія В.К. Винниченка.

Народився він у м. Єлисаветграді (тепер Кіровоград) у незаможній селянській сім'ї, вчився в місцевій початковій школі та гімназії, яку через нестатки закінчити не вдалось.

За часкількарічних поневірянь по Україні В. Винниченко перепробував різні роботи й водночас готувався до здачі екстерном іспитів за гімназичний курс. Згодом двадцятилітній юнак став студентом юридичного факультету Київського університету. Він – активний член Революційної партії, автор численних листівок і пропагандистських брошур – одразу ж впав в око тим, хто мав виявляти небезпечних для режису осіб. У лютому 1902 р. Винниченка заарештували. Коли він вийшов із в'язниці, його виключили з університету й заборонили проживати в Києві.

Взимку 1903-го, дізнавшись про загрозу повторного арешту він перейшов кордон й опинився в Галичині, де швидко став помітною постаттю у місцевих революційних організаціях. Згодом Винниченка заарештували на кордоні й кинули до в'язниці, де йому судилося пробути до 1905 р.

У зв'язку з революційними подіями він повертається в Україну. Наймаючись у поміщицькі економії, веде серед сільського пролетаріату агітаційну роботу як один із керівників лівого крила РУП, що реорганізовувалась в Українську соціал – демократичну робітничу партію.

У 1907 р. Винниченко знову отримав вісім місяців ув'язнення, але його випустили з тюрми на поруки. Рятуючись від каторги, він перейшов кордон. Жив в Австрії, Франції та Швейцарії, звідки час від часу пробирався в Україну для нелегальної роботи. Тут його застала війна. Протягом 1914 – 1917 років В. Винниченко нелегально жив у Росії та в Україні, співробітничав з московським журналом “ Украинская жизнь “ (1912 – 1917) та журналом “ Дзвін “ (1913 – 1914). У 1917 – 1919 роках він опинився у вирі громадянської війни, серед тих, хто виступав за всановлення буржуазно – демократичної Української Народної Республіки.

У 1917 р. – Винниченко – провідний діяч УСДРП, головний редактор її органу – “ Робітничої газети “, заступник голови Центральної Ради, голова її уряду – Генерального секретаріату, а в 1918 – 1919 роках очолює Директорію. По відновленні радянської влади на Україні навесні 1919 р. емігрував за кордон.

Згодом він домовився з радянським урядом про своє повернення на батьківщину. У 1920 р. був призначений заступником голови Раднаркому й народним комісаром закордонних справ Радянської України. Та невдовзі, після невдалої спроби співпрацювати з радянським урядом, залишив батьківщину назавжди. Жив у Німеччині, Швейцарії, на півдні Франції, повністю присвятивши себе літературі та публіцистиці. У Франції помер.

Петрушевич Євген (1863 - 1940) – український громадсько-політичний діяч; президент Західноукраїнської Народної республіки.

Серед видатних борців за відновлення й захист української державності на початку ХХ ст. одне з чільних місць належить Євгену Петрушевичу.

Народився він 3 червня 1863 р. у м. Буську на Львівщині в сім'ї священнослужителя. Закінчив юридичний факультет Львівського університету. Ще в студентські роки прилучився до національно – визвольного руху, брав активну участь у боротьбі за українській університет. В 1899 р. – один з засновників Української національно-демократичної партії, яка незабаром посіла провідне місце у суспільно-політичному житті галицьких українців.

У 1907 р. Є. Петрушевича обрали послом (депутатом) австрійського парламенту, на цій посаді він залишався до самого краху Австро-Угорської імперії. Водночас з 1910 по 1914 рр. – був послом до галицького сейму, заступником голови Українського сеймового клубу у Львові. Як депутат вів рішучу боротьбу за політичні права українців проти польського засилля в Галичині. Під час першої світової війни очолив Українську парламентську репрезентацію у Відні, яка домагалася створення у складі Австро-Угорщини окремого коронного краю з українською адміністрацією, виступала проти передачі західноукраїнських земель під польську владу.

На скликаних Є. Петрушевичем 18 жовтня 1918 р. загальних зборах провідних політичних і громадських діячів Галичини і Буковини була організована Українська

Національна Рада . Вона постановила створити на західноукраїнських землях суверенну українську державу. Президентом Української Національної Ради став Є. Петрушевич.

3 січня 1919 р. Є. Петрушевич скликав сесію Української Національної Ради де його вдруге обирають президентом, а після проголошення 22 сіня 1919 р. Акта злуки – членом Директорії.

Після окупації УНР польськими військами Є. Петрушевич вирішив переїхати до Кам'янця-Подільського і об'єднатися з армією УНР. У серпні 1919 р. армії УНР і ЗУНР здійснили спільний похід проти більшовицьких військ, визволивши Київ, проте в подальшому змушені були віддати майже всю контрольовану ними територію України денікінцям. Внаслідок військових невдач розбіжності між Є. Петрушевичем і С. Петлюрою ще більше посилювалися.

В листопаді 1919 р. Є. Петрушевич емігрував спочатку в Румунію, потім до Відня, де створив уряд диктатора з метою домогтися самостійності Східної Галичини дипломатичними засобами. Однак 14 березня 1923 р. Рада послів Антанти санкціонувала анексію її Польщею. У зв'язку з цим еміграційний уряд ЗУНР припинив своє існування. Та Петрушевич і після цього не полишив боротьби за право на самовизначення галицьких українців. В пошуках можливих союзників він висловлював готовність співпрацювати навіть з урядом УРСР, але незабаром відмовився від цих намірів. Помер Є. Петрушевич 1940 р. у Берліні, де і похований.

Петлюра Симон Васильович (10.05. 1879 – 26. 05. 1926) – громадсько-політичний і державний діяч, журналіст; член Центральної та Малої Рад, генеральний секретар військових справ, Головний Отаман армії УНР, голова Директорії УНР

“ Він – з породи вождів, людина із того тіста, що колись, у старовину, закладали династії, а за нашого демократичного часу стають національними героями ...”

Ф.Корш

Народився в сім'ї полтавських міщан. Рід Петлюр мав давнє козацьке коріння, проте особливих даних із його генеалогії не збереглося. Якщо згадати, що з родини Петлюр вийшов майбутній патріарх УАПЦ Мстисла Скрипник (син сестри Симона Петлюри), то неважко збагнути, що в ній тісно переплелися та поріднилися козацька й православна традиції, які становили основу української культури. Життя сім'ї було пронизане цією культурою.

1895 р. Симон Петлюра всупив до Полтавської духовної семінарії, попередньо отримавши початкову освіту чи то в церковнопарафіяльній школі, чи то в земському училищі.

У старших класах С. Петлюра “ був найактивнішим із семінарських крамольників “, “ провідником українського руху” і до того ж належав до таємної соціал – демократичної організації. То була полтавська громада РУП. Саме політична діяльність і була головною причиною виключення з семінарії, та ще й із “ вовчим білетом “.

Улітку 1901 р. уже виключений із семінарії С. Петлюра брав участь у Всеукраїнському студентському з'їзді, що відбувся у Полтаві. Рятуючись від неминучого арешту, С. Петлюра восени 1902 р. виїхав на Кубань.

Петлюра повернувся на Україну, недовго перебував у Києві, а восени 1904 р. з паспортом на ім'я С. Тагона виїхав до Львова, де тоді містився Закордонний комітет РУП та видавався партійний часопис “ Праця “. Під час перебування у Львові він познайомився і тісніше зблизився з багатьма українськими галицькими діячами, особливо М. Грушевським, І. Франком, В. Гнатюком, співробітничав у “ Літературно – науковому віснику “, “ Записках НТШ “, “ Волі “, відвідував лекції підпільного українського університету.

У грудні 1905 р. в Києві і Полтаві відбувся II з'їзд РУП, який спричинився до зміни назви партії – УСДРП – та ухвали її програми. С. Петлюру було обрано до ЦК УСДРП.

Після поразки революції 1905 – 1907 рр., за подальшого десятиліття, С. Петлюра пережив період глибокого внутрішнього осмислення успільних процесів, що зумовило вагомі світоглядні зміни, розширило його освітній, культурний і політичний кругозір, змінило його масштаби громадсько-політичної діяльності.

Отже на час Першої світової війни в світогляді С. Петлюри сталися великі зрушення в бік національного. Національно-визвольна боротьба стає його політичним кредо, а в характері виявляються ознаки сильної особистості.

У 1916 р. С. Петлюра був мобілізований, перебував на Західному фронті, де обіймав посаду заступника уповноваженого Союзу земств.

Для такого типу людей, як С. Петлюра, не могло бути благодатнішого часу за революційний. Падіння самодержавства, революційно-демократичні зміни в країні застали С. Петлюру на фронті. У квітні 1917 р. він виступив ініціатором та організатором проведення в Мінську українського з'їзду Західного фронту. З'їзд створив Українську фронтову раду, а її головою обрав С. Петлюру.

Важливою подією у політичній кар'єрі С. Петлюри став I Всеукраїнський військовий з'їзд - входив до його президії, головував на декількох засіданнях, виголосив низку промов, запропонував найважливіші резолюції. Якщо до весни 1917 р. С. Петлюра був відомий у вузькому колі партійної, революційної інтелігенції, то від часу I Всеукраїнського військового з'їзду став публічним політиком, а його ім'я - одним із символів українського національно - визвольного руху.

На військовому з'їзді С. Петлюра був обраний до складу Українського військового комітету, став його головою. А вже 9 травня 1917 р. С. Петлюра вперше брав участь у роботі Центральної Ради. Політична воля С. Петлюри, його організаційні здібності, відданість українській справі виразно виявилися в процесі підготовки і проведення II Всеукраїнського військового з'їзду. З'їзд відбувся всупереч забороні військового міністра Росії О. Керенського. На з'їзді С. Петлюра виступив з доповіддю про структуру і завдання УГВК. Трохи згодом, 15.06. 1917 р., він був обраний Комітетом Центральної Ради до складу Генерального Секретаріату, в якому посів місце генерального секретаря військових справ. Головним завданням С. Петлюри була українізація військових частин.

Військова діяльність С. Петлюри активізувалась у листопаді 1917 р.. Після падіння Тимчасового уряду він знову обійняв посаду генерального секретаря військових справ. С. Петлюра прагнув не допустити остаточного розвалу армії, анархії в її лавах, вживав заходів для забезпечення фронту військовим спорядженням, продовольством, налагоджував контакти з командувачами Південно-Західного та Румунського фронтів, організував штаб при Генеральному секретарстві військових справ.

18.12.1917 р. С. Петлюра подав у відставку. Він негативно поставився до запрошення Центральною Радою німецьких та австрійських військ в Україну, тому участі в роботі УЦР навесні 1918 р. не брав. Проте він розумів, що незважаючи на те, чи було б зроблено запрошення, чи ні, німці все одно взяли б під свій контроль Україну.

У квітні 1918 р. С. Петлюра дав згоду балотуватися на голову Київського губернського земства та був обраний не лише головою губернського земства, а й Всеукраїнського союзу земств. На чолі українських земців він послідовно перебував в опозиції стосовно режиму П. Скоропадського. 27.07.1918 р. С. Петлюра був заарештований і звинувачений у підготовці антиурядового замаху. З-під арешту звільнився 13.11. 1918 р. Того самого дня діячами Українського національного союзу, що об'єднав опозиційні режимові гетьмана П. Скоропадського політичні партії та громадські організації, була таємно створена Директорія - орган для підготовки і керівництва антигетьманським повстанням в Україні. За традиціями 1917 р. в основу її створення був покладений принцип міжпартійного представництва. Очолив Директорію В. Винниченко, а до складу її увійшли С. Петлюра, Ф. Швець, П. Андрієвський, А. Макаренко.

9 лютого 1919р. Винниченко залишає Директорію. До складу Директорії було введено Є. Петрушевича як представника ЗУНР. Суперечності всередині Директорії посилювались. 29 квітня В. Оскілко - командувач Північної групи військ зчинив заколот, але він не вдався. І. Мазепа смисл цього замаху визначив дуже лаконічно: "Це був бунт проти Петлюри як провідної особи в українській боротьбі". Виступ Оскілка підірвав і без того критичний стан фронту. 9 травня 1919 р. С. Петлюра був обраний головою Директорії. Відтоді ситуація в Директорії поліпшилась, але суперечності між С. Петлюрою та Є. Петрушевичем залишилися.

Загалом Директорія як колективний демократичний орган вищої влади не виправдала свого призначення та підтвердила істину про те, що демократія миттєво не народжується в полум'ї революції. Набагато вагомішою за колективний орган влади виявилась постать одного його члена, голови Директорії, Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри.

1919 рік зробив його незаперечним лідером українського національно – визвольного руху, об'єднавчим символом нації.

Причини поразок армії УНР наприкінці 1919 р. аж ніяк незалежали від особливостей характеру С. Петлюри, а від загальної внутрішньої й зовнішньополітичної ситуації. Це змусило Головного Отамана активно шукати союзників у боротьбі з більшовиками. Його погляди звертаються до Польщі. 5.12.1919 р. уряд УНР визнав за доцільне від'їзд С. Петлюри до Варшави. 21 – 24.04.1920 р. між урядами УНР і Польщі були підписані політична та воєнна конвенції. За Польщею визнавалося право на західноукраїнські землі. У обмін на це визнання українська сторона отримала військову підтримку у боротьбі із більшовиками. Варшавський договір спричинив зливу звинувачень на адресу С. Петлюри із боку українських політичних сил. Військовий похід українських і польських сил видався невдалим. У листопаді 1920 р. уряд УНР та вцілілі військові частини остаточно залишили власну землю і перейшли на територію Польщі.

С. Петлюра перебував у Польщі напівлегально. У зв'язку з настійливими вимогами більшовицьких органів до польської влади видати Петлюру він наприкінці 1923 р. виїхав до Угорщини, згодом перебрався до Австрії, а з кінця 1924 р. жив у Парижі. На початку 1925 р. С. Петлюра започаткував видання тижневика “Тризуб”.

25.05.1926 р. на паризькій вулиці був убитий найманцем НКВС С. Шварцбартом. Похований на кладовищі Монпарнас.

-« Ісаак Мазепа – борець за волю України » - до __ річчя від дня народження І.П. Мазепа.

Мазепа Ісаак Прохорович (16. 08.1884 – 18.03. 1952 рр.) – громадсько-політичний і державний діяч, міністр внутрішніх справ УНР, голова уряду УНР.

“ Ісаак Мазепа – борець за волю України ”

Сучасному читачеві мало що говорить ім'я Ісаака Прохоровича Мазепа. І не дивно. Даремно його шукати на сторінках українських та російських радянських енциклопедій та довідників. Більше 80 років це прізвище всіляко замовчувалось, а якщо і згадувалось, то обов'язково із ярликом “ український націоналіст “, “ український буржуазний націоналіст “, “ лютий ворог українського народу “ і т.п. Його праці не допускались на територію України і СРСР. Деякі із них зберігались в спецхранах найбільших книгосховищ і практично не були відомі не тільки широкій читацькій аудиторії, але і вузькому колу спеціалістів-істориків. На догоду панівним політичним догмам десятиліттями приховувались цілі пласти української історії. Видатні державні та політичні національні діячі свідомо замовчувались, їх праці ігнорувались і свідомо перекручувались тільки на тій основі, що вони мали іншу політичну платформу. Тільки відновлення незалежності України і глибокі переміни в суспільстві відкрили двері спецхранів.

Ісаак Мазепа був однією із центральних фігур Української революції 1917 – 1920 рр.. Він зробив значний особистий внесок в розвиток подій цього періоду і в розбудову демократичної і незалежної України.

16 серпня 1884 р. в с. Костобоброві Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії в сім'ї заможного селянина народився Ісаак Прохорович Мазепа. Щиро шануючи книгу та науку, батько дав всім дітям освіту. Початкову освіту здобув у Новгород-Сіверському духовному училищі, середню – в чернігівській духовній семінарії.

Восени 1904 р. Ісаак стає студентом агрономічного відділення природничого факультету Петербурзького університету. В 1905 р. юнак стає членом УСДРП. В Петербурзі відбулися знайомства з майбутніми державними і політичними діячами Української революції 1917 – 1920 рр.

У 1907 р. майбутній агроном був делегований на з'їзд УСДРП в Києві. Після закінчення його роботи дороги повернули юнака до робітників і селян Полтавщини, де він пропагував рішення з'їзду про “ всенародне озброєне повстання – насильне знищення існуючого в Росії правління та зміну його на демократичну республіку одночасно з відділенням від Імперії малоросійських її губерній... “

Після закінчення університету Ісаак Мазепа жив у Катеринославі, працював в губернському земстві і був членом місцевої “ Просвіти “. В місті діяла організація УСДРП, ведучи пропаганду проти війни і царського самодержавства. Ісаак Прохорович став її членом.

В 1917 р. Мазепу обирають до губернського продовольчого комітету, міської думи та в Раду робітничих і солдатських депутатів. Всюди переважали російські політичні партії, перешкоджаючи проведенню в життя навіть найменших українських вимог. В Раді Ісаак Прохорович відстоював національні інтереси. Ісаак прохорович сприяв виходу в світ катеринославської української газети “ Наше слово “.

В жовтні 1918 р. за наказом губернського старости Чернікова Ісаака Мазепу заарештували, але невдовзі відпустили, не наважившись знищити відомого громадського і політичного діяча.

На початку січня 1919 р. робітничі і селянські з'їзди обрали Мазепу делегатом на Конгрес трудового народу України в Києві. Знову почалася рішуча боротьба Ісаака Прохоровича з прихильниками “ радянської платформи “. 28 січня 1919 р. на засіданні Трудового конгресу був зачитаний Універсал про об'єднання УНР та ЗУНР. Уряд об'єднаної республіки не мав ніякої підтримки в народі, був розкиданий, пасивно спостерігаючи події і чекаючи допомоги від Антанти.

9 квітня 1919 р. в м. Рівному формується новий уряд. Мазепа займає посаду міністра внутрішніх справ. Завдяки наступу на схід армії УНР було визволено невелику частину Поділля. Уряд переїжджає до Кам'янця-Подільського. Мазепа робить усе можливе для створення державного апарату, забезпечення порядку, бореться з погромами, виділяє допомогу потерпілим, їздить на фронт.

29 серпня 1919 р. Мазепа стає головою уряду, зберігши і портфель міністра внутрішніх справ.

23 червня 1920 р. Мазепа залишає пост. Відставний міністр оселився у Львові, шукаючи відради в стінах бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Не припиняв Мазепа і політичної діяльності, ввійшовши до створеної в березні 1921 р. в Польщі Ради Республіки, яка виконувала функції українського парламенту у вигнанні – еміграції.

У травні 1921 р. Ісаак Прохорович відвідав Берлін. За порадою посла Чехословаччини в Берліні в березні 1923 р. Мазепа поселився в Празі. Ісаак Прохорович був безробітний. Незважаючи на несприятливі матеріальні умови. Він не втратив інтересу до громадських і політичних справ, використовуючи міжнародний соціалістичний рух і пресу для викриття більшовицьких порядків в Україні, бере участь в роботі міжнародного Соціалістичного конгресу в Гамбурзі (1923), Марселі (1926), Брюсселі (1928р.).

У 1925 р. Мазепа влаштовується бібліотекарем в Українській господарчій академії в Подебрадах, на околиці Праги. В жовтні 1927 р. Ісаака Прохоровича запросили як свідка в Париж на процес над Швацардом за вбивство Петлюри.

У роки фашистської окупації Праги Ісаак Прохорович жив замкнуто, знищував свою переписку, не бажаючи, щоб вона потрапила до рук гестапо і завдала комусь неприємностей. Коли до Праги наближались радянські війська Мазепа приймає рішення залишити місто: рухатись вглиб Німеччини. Ешелон попав під наліт американської авіації. Мазепа був поранений в голову і контужений. Після довгих поневірянь доля восени 1945 р. заносить його в Аугсбург. Це містостало останнім в його житті. Починаючи із 1949 р. став турбувати стан здоров'я. 18 березня 1952 р. його не стало. Тіло українського патріота знайшло вічний спокій на німецькій землі Аугсбурга.

Прокопович В'ячеслав Костянтинович (10.04.1881 – 7.06.1942) – громадсько-політичний діяч, педагог, учений-історик, публіцист, член Центральної Ради та її Комітету, міністр народної освіти УНР, Голова Ради Міністрів Директорії УНР.

Народився в сім'ї священника. Походив із старовинного козацького роду Чигиринського повіту на Київщині. Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету. Викладав історію в київських гімназіях, але за “ українофільські “ погляди та участь 1913 р. у родоті Всеросійського педагогічного з'їзду був звільнений із посад. Деякий час працював ученим бібліотекарем Київського міського музею. З 1905 р. належав до Української радикально-демократичної партії, із 1908 р. – член позапартійного об'єднання ТУП (Товариство українських поступовців). У 1911 – 1914 рр. Редагував педагогічний часопис “ Світло “, співпрацював в українській періодичній пресі, зокрема в газетах “ Рада “, і “ Боротьба “.

Один із засновників Центральної Ради, якою 9.03.1917 р. делегований гласним до губернської земської управи. 15.03. 1917 р. рекомендований до складу Київського

губернського виконавчого комітету Ради об'єднаних громадських організацій як представника Таращанського повіту. Учасник Всеукраїнського національного конгресу, на якому був делегований до нового складу УЦР як представник Союзу автономістів-федералістів, а 8.04.1917 р. на Перших Загальних зборах УЦР – до її Комітету.

У січні – квітні 1918 р. обіймав посаду міністра народної освіти в уряді В. Голубовича. Після повернення УЦР із Житомира доклав зусиль до українізації вищих шкіл, у зв'язку з чим міністерство виробило спеціальний план, який у березні 1918 р. затвердила Рада Народних Міністрів.

Після гетманського перевороту повернувся до педагогічної діяльності. У травні – жовтні 1918 р. входив до складу політичної комісії української мирної делегації на переговорах із більшовицькою Росією. У травні 1920 р. був призначений міністром освіти УНР в кабінеті А. Лівичького. З 1921 р. перебував у таборах для інтернованих у Польщі.

У 1924 р. переїхав до Парижа, був одним із близьких співробітників Головного Отамана УНР С. Петлюри. Обіймав ключові посади в уряді УНР в екзилі: 1924 – 1939 рр. – голова Ради Міністрів УНР, жовтень 1939р. – травень 1940 р. – заступник голови Директорії та Головного Отамана УНР. Протягом 1925 – 1939 рр. У Парижі редагував часопис “Тризуб”

Помер в 1942 р. в м. Бесанкур у Франції.

Автор наукових досліджень із історії Києва та сфрагістики: “Сфрагістичні анекдоти” (1938), “ Під золотою хорогвою “ (1943), “ Заповіт Орлика “ (1939), “ Печать Малороссийская “ та ін.

Лівичький Андрій Миколайович (9 27.03.1879 – 17.01.1954) – громадсько-політичний і державний діяч, правник; Член Центральної Ради і ЦК Селянської спілки, голова Директорії УНР, Головний Отаман військ УНР.

Народився на хут. Красний Кут Золотоніського пов. Полтавської губернії. Походив із давнього козацького роду. Освіти здобув у Прилуцькій гімназії та Колегії П. Галагана в Києві, після закінчення якої 1896 р. вступив до Київського університету. Навчався на математичному і правничому факультетах. Належав до української студентської громади. За участь у студентському політичному русі 1897 і 1899 рр. Був в'язнем Лук'янівської тюрми, 1899 р. виключений із університету та висланий на Полтавщину “ під гласний догляд “ як учасник загального студентського страйку. Після закінчення університетського курсу з 1903 р. служив у Лубенському окружному суді, в листопаді 1905 р. став присяжним повіреним Харківської судової палати, 1913 р. обраний мировим суддею Золотоніського повіту (на цій посаді залишався до 1917 р).

Як один із засновників РУП (Революційна українська партія) А. Лівичький разом із В. Винниченком, Д. Антоновичем, Б. Матюшенком, Є. Голіцинським, М. Ткаченком та О. Скорописом-Йолтуховським протягом 1902 – 1903 рр. Належав до ядра київського комітету партії. У 1903-1906 рр. Очолював осередок Руп у Лубнах на Полтавщині. Під час революції 1905 р. був головою Коаліційного комітету українських, російських і єврейських організацій в Лубнах, а також очолював загін самооборони, який складався із шести бойових дружин, виступав на чисельних мітингах. Як один з організаторів Лубенської республіки, був заарештований 3.01.1906 р.. Утік з-під варти та переховувався, 7.10.1907 р. заарештований удруге в Лубнах і півтора року відбував ув'язнення.

16.03. 1917 р. А. Лівичького було обрано Золотоніським повітовим комісаром, а 1.08. 1917 р. Полтавський губернський комітет Тимчасового уряду затвердив його полтавським губернським комісаром.

Як делегат I Всеукраїнського селянського з'їзду від Золотоніського повіту був обраний до складу ЦК Селянської спілки і став членом УЦР. Від серпня 1917 р. по травень 1918 р. – гласний золотоніського повітового і полтавського губернського земств, голова Золотоніських повітових і Полтавських губернських земських зборів, почесний мировий суддя Золотоніського повіту. Очолював Золотоніський повітовий комітет і був членом Полтавського губернського комітету УСДРП.

Усунений із посади губернського комісара гетьманською владою 4.05.1918 р., працював юрисконсультком Центрального Українського кооперативного комітету. Під час антигетманського повстання в листопаді – грудні 1918 р. виконував обов'язки повітового і губернського комісара на Полтавщині.

Від січня 1919 р. обіймав посади: тимчасового керуючого Міністерством внутрішніх справ УНР, товариша міністра юстиції, із 9.04.1919 р. – міністр юстиції і заступник голови Ради Міністрів у кабінеті Б. Мартоса, в червні 1919 р. – керуючий Міністерством закордонних справ і міністр юстиції УНР. У кабінеті І. Мазепи А. Лівичкий обіймав посаду заступника голови Ради Міністрів. Водночас у жовтні 1919 р. – голова дипломатичної місії УНР у Польщі. 22.04.1920 р. підписав Варшавську угоду. Протягом 1920 – 1921 рр. та 1922 – 1926 рр. очолював уряд УНР в екзилі. Після трагічної загибелі С. Петлюри очолив Директорію УНР та перейняв посаду Головного Отамана військ УНР. Протягом подальшого життя очолював Державний Центр УНР в екзилі, перебував під постійним наглядом польської поліції. Після війни оселився в Німеччині. Один із ініціаторів створення Української національної ради в екзилі (1948).

Помер у Німеччині, прах перепоховано на українському меморіальному кладовищі у Баунд-Бруці, поблизу Нью-Йорка.

ГОЛУБОВИЧ Сидір (1875 – 1938) – громадсько-політичний діяч, член Національної Ради, міністр судівництва, керівник уряду ЗУНР

Народився 1875 р. у с. Товстенке, нині Гусятинського району Тернопільської області, в селянській сім'ї. Змалку пізнав тяжку долю українців Галичини, які перебували під подвійним гнітом центральної австрійської влади й місцевої польської адміністрації. Його батько — освічений і національно свідомий селянин — дав можливість здобути належну освіту: закінчити гімназію і правничий факультет Львівського університету.

Після закінчення університету отримав ступінь доктора права, розпочав адвокатську практику у Тернополі. У короткий час зарекомендував себе вправним юристом і активним громадсько-політичним діячем Тернопільщини. На виборах до Австро-Угорського парламенту у червні 1911 р. його обрано послом. Увійшов до складу національно-демократичного крила української парламентської репрезентації на чолі з К. Левицьким, яке об'єднало 24 депутати. Спільно з іншими послами Галичини включився у гостру політичну боротьбу за осягнення програмних завдань УНДП: розширення прав і свобод українського населення цісарської імперії, прийняття демократичного закону про вибори до Галицького сейму, заснування українського університету. При вирішенні національних проблем українським парламентарям доводилося вести боротьбу на два фронти — проти проурядового та польського таборів. Значним успіхом у цій боротьбі було впровадження нового виборчого закону. На виборах 1913 р. до Галицького сейму серед 31 українського посла був і представник Тернопільщини С. Голубович, що здобув визнання й авторитет гостри-ми виступами на захист інтересів галицького селянства.

На початку Першої світової війни С. Голубович увійшов до складу міжпартійної Головної української ради, яка мобілізувала українські сили проти царської Росії з перспективою відновлення незалежної соборної України. Водночас у складі української парламентської репрезентації у Відні спільно з її керівниками К. Левицьким і Є. Петрушевичем відстоював автономістські інтереси Галичини й наполегливо боровся проти приєднання краю до відроджуваної Другої Речі Посполитої.

Коли утворилася ЗУНР, досвідчений громадсько-політичний діяч був обраний до складу її представницького органу — Національної Ради. У першому уряді К. Левицького зайняв посаду міністра судівництва. Саме під його керівництвом творилася важлива ланка механізму держави — правоохоронні органи. Зважаючи на складну ситуацію в республіці, насамперед воєнний стан, за пропозицією С. Голубовича тимчасово було залишено чинним попереднє австрійське законодавство у тих ділянках, де воно не суперечило Тимчасовому основному закону ЗУНР. Збережено також налагоджену структуру судових органів, апарат окружних і повітових судів. Секретаріат судівництва опрацював присягу, яку повинні були складати усі судді й технічні працівники, низку змін і доповнень до існуючих законодавчих актів. Ці заходи відіграли велику роль у забезпеченні стабільного правопорядку в державі за складних умов війни.

Після падіння Львова 23 липня уряд перебрався до Тернополя, де його голова К. Левицький подав у відставку. Національна Рада доручила сформувати новий кабінет міністрів С. Голубовичу. 2—3 січня 1919 р. у новій тимчасовій столиці ЗУНР м. Станіславів перша сесія Національної Ради затвердила склад Ради державних секретарів, у якому С.

Голубович обійняв посади голови уряду та міністра фінансів, торгівлі й промисловості. Інші секретаріати очолили, зокрема: внутрішніх справ — І. Макух, військових — полковник Д. Вітовський, зовнішніх — Л. Цегельський, судівництва — О. Бурачинський.

Під керівництвом голови уряду реформувалися державні структури, центральні й місцеві органи влади, правоохоронні органи, збройні сили. Досвідчений юрист узяв особисту участь у перебудові судової системи.

У результаті загального наступу польського війська у травні 1919 р. керівництво ЗУНР і українське військо були затиснуті на клаптику території південно-східної частини держави. Важкою ситуацією намагався скористатися уряд радянської України, який звернувся з пропозиціями про союз і допомогу в боротьбі з Польщею. Серед галицьких діячів, які схилилися до цієї перспективи, був і С. Голубович. Але його відставка з посади голови уряду сталася з іншого приводу. Зважаючи на трагічні обставини відступу УГА, 9 червня 1919 р. нарада вищого керівництва ЗУНР ухвалила зосередити усю військову й цивільну владу в руках диктатора, яким було обрано Є. Петрушевича. Функції уряду покладалися на корпус уповноважених, яких призначав диктатор. С. Голубович склав повноваження голови уряду і був призначений уповноваженим з внутрішніх справ. Деякий час перебував у м. Кам'янець-Подільський (нині Хмельницької обл.), а після поразки визвольних змагань емігрував з групою державних діячів до Австрії. Закордонний уряд Є. Петрушевича осів у Відні (Австрія), де в серпні 1920 р. був реорганізований; С. Голубович поступився посадою Й. Ганінчаку, але продовжував співпрацювати з урядом до його саморозпуску 1923 р. 7

Вернувшись до Львова, поринув у політичне життя краю. 1924 р. заснував Українську трудову партію, яка наступного року увійшла в Українське національно-демократичне об'єднання — найбільшу центристську партію, що діяла в Галичині у 1925—1939 рр. (її програма базувалася на ідеології соборності й державності). С. Голубович став одним із лідерів партії, невтомною працею заслужив визнання української громадськості. Помер 12 січня 1938 р. і похований у Львові.

Левицький Кость (1859 – 1941) – громадський і державний діяч, правник, голова уряду ЗУНР.

“ Невтомний трудівник на терені відродження ”

Народився 18 листопада 1859 р. у містечку Тисмениця, нині місто Івано-Франківської області, у сім'ї греко-католицького священника. Після закінчення 1878 р. Станіславівської гімназії навчався на правничих факультетах Львівського та Віденського університетів. 1884 р. отримав ступінь доктора права і 1890 р. відкрив адвокатську канцелярію у Львові.

Будучи людиною невичерпної енергії та працьовитості, швидко став лідером студентського руху народовецького спрямування, обирався заступником голови «Академічного братства» та провідним діячем першого професійного об'єднання українських правників «Кружка правничого» (1881). З перших років адвокатської практики здобув повагу і авторитет серед правників як блискучий трибун і оборонець прав та свобод краян.

Професійну діяльність К. Левицький успішно поєднував з підприємництвом: був співзасновником і провідним діячем перших на західноукраїнських землях економічних об'єднань: товариства ремісників «Зоря» споживчого кооперативу «Народова торгівля» (1883), товариства взаємних забезпечень «Дністер» (1891), «Краєвого союзу кредитового» (1898), «Краєвого союзу ревізійного» (1904), «Земельного банку гіпотетичного» (1910) та інших.

Політичний гарт пройшов у народовецькому таборі. Був співзасновником, згодом секретарем і заступником першого в Галичині політичного об'єднання «Народна Рада» (1885), яке стало виразником державно-політичних прагнень українців. З утворенням 1899 р. Української національно-демократичної партії саме його було обрано членом президії, а згодом головою керівного органу партії – Народного комітету. За короткий час осередки партії вкрили Галичину й Буковину щільною мережею. Під проводом Народного комітету в краї розгорнувся масовий рух за консолідацію українського суспільства в боротьбі за рівні права з іншими народами Австро-Угорської імперії, новий виборчий закон, за український університет у Львові.

Свідченням великої популярності в народі К. Левицького стало його обрання 1907 р. послом австрійського парламенту, а наступного року – Галицького сейму, в яких він виконував обов'язки заступника і з 1910 р. – голови обох посольських клубів. Парламентська діяльність української репрезентації у Відні була особливо складна: права і свободи українців доводилося відстоювати супроти потужного польського представництва, яке мало значний вплив на керівництво Австро-Угорщини. Зважаючи на ситуацію, К. Левицький обрав базовою концепцією діяльності українських парламентаріїв досягнення національних прагнень українців шляхом еволюції, органічної праці й широкої політичної роботи в масах. Принциповий демократ і глибокий аналітик політичних реалій, він вважав першочерговим завданням виховати потужний пласт української інтелігенції, підприємців, політиків і урядовців, розбудувати національно-культурне життя у краї й підготувати основу автономії Галичини в рамках Австро-Угорщини як першого кроку до державності. Всіляко заохочував розвиток масових українських товариств, об'єднань інтелігенції, селянства, молоді, сокільсько-січового руху.

З вибухом Першої світової війни представники провідних українських партій створили у Львові Головну Українську Раду на чолі з К. Левицьким, яка визначила стратегічний курс українства у війні. Вона закликала до боротьби проти головного ворога нації – царської Росії під гаслом утворення на її уламках соборної Української держави. Згідно з цією концепцією, Головна Українська Рада у травні 1915 р. об'єдналася з представниками Наддніпрянщини й була реорганізована у Загальну Українську Раду. Відтак галицький політичний діяч став виразником загальноукраїнських визвольних змагань. За його участі був утворений Легіон українських січових стрільців, який впродовж усієї війни бився на російському фронті й висунув із своїх лав когорту видатних військово-політичних діячів.

Політичний конфлікт у парламенті 1916 р., викликаний маніфестом цісаря щодо майбутнього статусу Галичини, змусив К. Левицького передати обов'язки голови української репрезентації Є. Петрушевичу й зосередитися на політичній діяльності в національно-демократичній партії. Він очолив потужний політичний центр у Львові, який зіграв вирішальну роль у перемозі Листопадової національно-демократичної революції 1918 р. на західноукраїнських землях.

Незважаючи на складну ситуацію, спричинену збройним виступом поляків у Львові, захопленням ними західних повітів, і загрозу прямої агресії з боку Польщі, у краї розгорнулося державне будівництво. 9 листопада 1918 р. УНРада під головуванням К. Левицького прийняла опрацьований за його участі Тимчасовий Основний Закон, за яким уконституційовано ЗУНР й утворено її перший уряд – Державний секретаріат. Його головою обрано К. Левицького, крім того, він очолив фінансове відомство. За відсутності президента Національної Ради Є. Петрушевича, який перебував у Відні, голова уряду був фактичним керівником держави. Під його проводом розроблялися й приймалися перші закони, постанови уряду щодо адміністративного устрою ЗУНР, структур і компетенцій органів влади, організації освіти, релігійного життя. Оскільки з перших днів існування молода держава була у стані війни з Польщею, чи не найважливішою ділянкою праці уряду були організація оборони, військове будівництво з метою створення боєздатної регулярної армії, а також сприятливих зовнішньополітичних умов.

Менше двох місяців існував уряд К. Левицького, але його державотворча діяльність залишила глибокий слід в історії ЗУНР. Після падіння 22 листопада 1918 р. столиці держави Львова уряд перебрався до Тернополя, потім до Станіслава (нині Івано-Франківськ). Наприкінці грудня К. Левицький уступив посаду голови уряду С. Голубовичу і очолив комісію Національної Ради з підготовки виборчої реформи. Коли у липні 1919 р. польське військо захопило Галичину й змусило керівництво ЗУНР і Галицьку армію відступити за Збруч (прит. Дністра), він виїхав до Відня, куди восени після поразки визвольних змагань прибув уряд Є. Петрушевича. К. Левицький був запрошений до нього на посаду уповноваженого в справах преси й пропаганди, а з січня 1921 р. – закордонних справ. Досвідчений політик очолював дипломатичні місії ЗУНР, які виїжджали на міжнародні конференції в Ригу (1920), Женеvu (1921), та був членом делегації в Генуї (1922). Водночас заснував і очолив Комітет політичної еміграції, який об'єднував усіх західноукраїнських політемігрантів у Європі, надавав їм моральну, правову й матеріальну допомогу. Після ліквідації 1923 р. екзильного уряду вернувся до Львова.

У міжвоєнні роки К. Левицький входив до ЦК Українського національно-демократичного об'єднання, але головні свої зусилля зосереджував на сфері національного економічного й культурного життя. Невтомно працював на посадах директора «Центробанку», голови Союзу українських адвокатів, члена Начальної ради адвокатів Польщі, редактора журналу «Життя і право». Крім того, написав низку фундаментальних праць з історії українського національно-визвольного руху, насамперед таких, як «Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр.» (1926), «Історія визвольних змагань галицьких українців в часи світової війни 1914–1918 рр.» (1928–1930), «Великий зрив» (1931).

Відразу ж після вступу Червоної армії у Львів 22 вересня 1939 р. К. Левицький на чолі делегації прибув до керівництва нової влади з метою встановити стосунки, але за особистим наказом наркома внутрішніх справ УРСР І. Серова був арештований. Вважаючи цю акцію важливою, М. Хрущов негайно доповів Й. Сталіну. Вивезений до Москви 80-літній галицький діяч провів у Луб'янці майже півтора року. Його справою займалися особисто Л. Берія і В. Молотов, які нарешті усвідомили, що репресії й ув'язнення К. Левицького викликали різко негативну реакцію українців приєднаного краю. Навесні 1941 р. його звільнили, і він вернувся до Львова.

На початку радянсько-німецької війни у Львові, 30 червня 1941 р., заходами бандерівського крила ОУН проголошено утворення Української держави, 6 липня утворено представницький орган – Раду Сеньйорів (з 30 липня – УНРада) у кількості 45 членів; її головою став К. Левицький, а почесним президентом – митрополит А. Шептицький. Попри утиски й перешкоди з боку німецької окупаційної адміністрації, Національна Рада захищала інтереси українців, намагалася пом'якшити окупаційний режим. Її голова неодноразово вів переговори з керівництвом нової влади, зокрема з губернатором, вимагав припинити безпідставні репресії, звільнити ув'язнених. У посланні до губернатора дистрикту «Галичина» від 14 жовтня 1941 р. він сміливо наголошував: «Українська Національна Рада репрезентує громадську опінію національної ідеї до часу створення Соборної незалежної України». Тверда позиція мужнього й послідовного борця за Україну та її поневолений народ спричинила на початку 1942 р. ліквідацію Національної Ради. Але до її розгону К. Левицький не дожив.

Він помер 12 листопада 1941 р. і був похований у присутності вищого духовенства та численної громадськості Львова на Янівському меморіальному цвинтарі поруч з національним героєм Галичини генералом М. Тарнавським. У надгробному слові владика Й. Сліпий, відзначаючи величезні заслуги К. Левицького перед українським суспільством, іменував його як «кормача політичного життя народу до останньої хвилини».

Голубович Всеволод Олександрович (1885 – 16.05.1939) – громадсько – політичний і державний діяч, член Центральної Ради, керівник уряду УНР.

Народився в сім'ї священика. Освіту здобув у духовній семінарії та Київському політехнічному інституті. У 1903 р. став членом РУП, а 1912 р. приєднався до київської групи українських есерів. Закінчивши 1915 р. інститут, працював інженером на Південній залізниці, у 1916 р. – серпні 1917 р. – начальником відділення водних, шосейних та ґрунтовних шляхів шляхів Румунського фронту.

У березні 1917 р. В. Голубовича було обрано головою Одеського комітету УПСР. Належав також до Одеської української громади, від імені якої в квітні 1917 р. звернувся до Тимчасового уряду із вимогою територіальної автономії України. На II Всеукраїнському з'їзді УПСР був обраний до складу ЦК партії та кооптований до Центральної і Малої Рад. На засіданні Малої Ради 15.07.1917 р. його було затверджено на посаді генерального секретаря шляхів. 30.10.1917 р. очолив Генеральне секретарство торгу і промисловості. Від Херсонської губернії став депутатом Всеросійських і Українських Установчих зборів. УЦР призначила його головою делегації на мирних переговорах в Бресті. (3 – 20.01.1918). Під час переговорів В. Голубович передав представникам Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії і Туреччини ноту Генерального Секретаріату УНР із заявою про незалежність України в міжнародних справах.

Після виходу у відставку уряду В. Винниченка В. Голубович очолив Раду Народних Міністрів УНР, до якої входили здебільшого представники УПСР, а також керував Міністерством закордонних справ. Напередодні окупації Києва більшовицькими військами, в ніч із 8 на 9 лютого 1918 р. разом із урядом виїхав до Житомира.

Політика уряду В. Голубовича значною мірою спричинила до втрати впливу УЦР у селянському середовищі, до різкого звуження її соціальної опори, загострення відносин із німецьким командуванням. Під час гетьманського перевороту 29.04. 1918 р. уряд Голубовича припинив своє існування, прем'єр і декілька міністрів уряду УНР були заарештовані військовою владою.

До 16.12.1918 р. В. Голубович відбував тюремне ув'язнення в Лук'янівській в'язниці. Проте ланцюг арештів і судових процесів для нього на тому не закінчився. Лише протягом 1919 р. він двічі заарештовувався більшовицькою владою, а 24.03.1919 р. був засуджений судовою владою Директорії УНР. У серпні 1920 р. В. Голубовича заарештувало ЧК у Кам'янці-Подільському і в травні 1921 р. надзвичайний трибунал УССР, що провадив “справу ЦК УПСР”, засудив В. Голубовича до 5 років примусової праці в концтаборах. Після амністії ВУЦВК наприкінці 1921 р. В. Голубович деякий час працював інженером-будівельником в Українській раді народного господарства, згодом очолював відділ капітального будівництва.

У 1931 р. був засуджений у справі “Українського національного центру”. Загинув у Ярославській тюрмі.

Чехівський Володимир Мойсейович (19.07.1876 – 3.11.1937) – громадсько-політичний і церковний діяч; член Центральної Ради, Голова Ради Міністрів УНР.

Народився в с. Гороховатка Київського повіту в сім'ї священика. По закінченні Київської духовної академії (1900) працював помічником інспектора Кам'янець-Подільської духовної семінарії (1901-1905). У 1906 р. був обраний депутатом І Державної Думи, після розпуску якої відбув однорічне заслання у Вологді. У 1907-1917 рр. мешкав в Одесі, викладав у гімназії, комерційних і технічних училищах, активно співробітничав в місцевій українській громаді й товаристві “Просвіта”.

Політичну діяльність розпочав у гуртку українських соціал-демократів-драгоманівців (1897-1902), належав до РУП (1902-1904), згодом був членом УСДРП. Репрезентував українську громаду Одеси на Всеукраїнському національному конгресі та був членом його президії.

Улітку 1917 р. його обрали гласним Одеської міської думи від українських партійних організацій, також очолював Херсонську губернську раду об'єднаних громадських організацій. У жовтні-листопаді 1917 р. – голова Одеського ревкому, в листопаді призначений Центральною Радою політичним комісаром Одеси та водночас виконував обов'язки губернського комісара освіти на Херсонщині.

Був прихильником компромісу із більшовиками, домагався мирного врегулювання питання про владу.

За гетьманування П. Скоропадського працював у Міністерстві віросповідань і церковної політики, входив до Українського національного союзу. Зі створенням Директорії УНР став членом Українського революційного комітету, який готував повстання проти гетьмана в Києві. Протягом 26.12.1918 – 11.02.1919 рр. очолював раду Міністрів і Міністерство закордонних справ УНР. За його участю був розроблений і оголошений 1.01.1919 р. урядом УНР Закон про автокефалію Української православної церкви.

На VI з'їзді УСДРП (10 – 12.01.1919) виступив як прихильник советської системи влади, але без більшовицьких диктаторських методів. У січні 1919 р. брав участь у роботі Державної наради та Українського трудового конгресу. Посилення у політичних колах УНР орієнтації на Антанту, рішення ЦК УСДРП відкликати своїх представників із Директорії та уряду УНР змусили В. Чехівського вдатися до відставки із посади прем'єра. У березні 1919 р. він був одним із засновників Комітету охорони республіки в Кам'янці-Подільському. У 1920 р. брав участь у створенні УКП (незалежник).

Був дорадником митрополита УАПЦ, а також був благовісником (проповідником) Всеукраїнської православної церковної ради й організатором пастирських курсів у Києві.

У 1920-х рр. В. Чехівський працював в Історично-філологічному відділі ВУАН, був професором Київського медичного інституту, Київського політехнікуму та Соціально-економічних курсів.

Був заарештований 29.07.1929 р. у сфабрикованій НКВС “справі СВУ” як член “бюро” цієї організації. Засуджений до 10 років ув'язнення. Відбував покарання на Соловках. Розстріляний за вироком УНКВС Ленінградської області.

ОСТАПЕНКО Сергій Степанович (1881 – 1937) – громадсько-політичний і державний діяч, керівник уряду УНР.

Народився 1881 р. на Волині. 1909 р. закінчив екстерном Володимирський кадетський корпус у Києві. У 1913 р. продовжив освіту в Київському комерційному інституті, де до 1917 р. працював на посаді доцента. Входив до УПСР. У подіях 1917 р. активної участі не брав.

У січні 1918 р. С. Остапенка включено як економічного радника до очолюваної В. Голубовичем господарчої комісії української мирної делегації на переговорах у Брест-Литовському (нині Брест, Білорусія). За рішенням уряду В. Голубовича 14 березня 1918 р. увійшов до комісії М. Порша з товарообміну з Центральними державами, яка була утворена при РНМ УНР і отримала досить широкі повноваження на переговори й підписання умов. За часів гетьманату П. Скоропадського С. Остапенко від травня 1918 р. працював у складі економічної комісії С. Шелухина при українській мирній делегації на переговорах з делегацією радянської Росії у Києві.

29 січня 1919 р. С. Остапенка призначили міністром народного господарства у складі першого уряду Директорії, очолюваного В.Чехівським. Проте він не виявив себе досвідченим політиком.

В умовах, коли провід УНР, залишаючи 2 лютого 1919 р. Київ, усі надії покладав на продовження переговорів з Антантою, кандидатура на посаду прем'єра колишнього есера, а на той час позапартійного економіста С. Остапенка, який до того ж довів свою непохитну орієнтацію на отримання допомоги з боку французького десанту на півдні, виявилася більш ніж прийнятною. Доручення сформувати нову РНМ він отримав за наказом Директорії. Новий уряд бойкотували як більшовики, називаючи його буржуазним, так і українські соціалістичні партії.

Тим часом в Україні ширився масовий рух протесту проти курсу Директорії та уряду. Особливо рішуче вимагали змін українські соціал-демократи, які виходили насамперед із врахування настроїв у республіканській армії. Адже серед військових популярні були вимоги порозуміння не з іноземцями, а всередині країни, зокрема з лівими есерами (комуністами) та лівими українськими соціал-демократами (незалежними), які очолювали повстанський рух.

Зрештою, 5 квітня 1919 р. українські есери на спільній нараді з українськими соціал-демократами, членами київського Трудового конгресу та представниками уряду, незважаючи на відсутність прем'єра С. Остапенка, який у пошуках «союзників» знову перебував на переговорах в Румунії, порушили питання про відставку його кабінету і висунули ультимативні вимоги щодо визначення взаємин уряду з Директорією та реорганізації останньої.

9 квітня 1919 р. з'явився наказ Директорії про припинення діяльності кабінету С. Остапенка. Того ж дня прем'єром призначили українського соціал-демократа Б. Мартоса.

Після відставки С. Остапенко у 1919–20 рр. повернувся до викладацької діяльності, посів професорську кафедру у Кам'янець-Подільському університеті, читав курси статистики та демографії, а пізніше займав професорські посади у навчальних закладах Харкова. В еміграцію не виїхав. У 1937 р. його заарештовано і розстріляно.

Мартос Борис Миколайович (20.05. 1879 – 19.10.1977) – громадсько – політичний діяч, учений-економіст, член Центральної і Малої Рад, голова Ради Міністрів УНР.

Походив зі старого козацького роду. Навчаючись на математичному факультеті Харківського університету, став активним учасником українського національного руху. У 198-1899 рр. виявив себе діяльним співробітником харківської студентської громади. За політичну діяльність тричі арештовувався й відбував покарання. Член РУП (з 1905 р. – УСДРП).

До складу УЦР обраний на I Всеукраїнському селянському з'їзді. Член Малої Ради від фракції УСДРП. Входив до складу ЦК Селянської спілки, був заступником голови. 17.06.1917 р. Б.Мартоса було призначено генеральним секретарем земельних справ

У 1917 р. Б. Мартос був головним редактором тижневика УСДРП “ Воля “. У 1918 р. очолював управу Українського кооперативного комітету, викладав у Київському комерційному інституті, був одним із засновників Кооперативного інституту в Києві, членом

ради директорів Дніпрсоюзу. У грудні 1918 р. його було призначено міністром продовольчих справ в уряді В. Чехівського, із 9.IV по 27.VIII.1919 р. очолював Раду Народних Міністрів УНР і водночас обіймав посаду міністра фінансів.

У 1920 р. емігрував до Німеччини, згодом – до ЧСР. Був одним із організаторів та професором (з 1924) Української господарської академії в Подебрадах, у 1936-1938 рр. – директор Українського технічно-господарського інституту.

У 1945 р. переїхав до Мюнхена, де став засновником і ректором Української вищої школи економіки (1945-1949). Працював в Інституті вивчення ССРСР, (1954-1956 рр.- президент, 1956-1957 рр. – віце-президент, 1957-1958 рр. – секретар його вченої ради).

З 1958 р. жив у США.

Наукові дослідження пов'язані із теорією кооперативного руху та фінансовою справою, зокрема “ Теорія кооперації “ (1924), “ Кооперативна ревізія “ (1927) та ін.

Додаток № 1.

Крути – наша слава, наша історія (Сценарій тематичного вечора)

Оформлення сцени: національна символіка та хрест, обрамлений терновим вінком.

Читець І. І знов, у котрий це вже раз,
Зійшлися ми в одній родині,
Щоб пом'януть той славний час,
Коли в офіру батьківщині
Себе принесли кращі з нас.
Нема любові понад ту,
Що окропила кров'ю Крути,
І ту гарячу кров святу
Повік Україні не забути.

Читець ІІ. Руки мліли з імперськими путами,
вкотре їх ми схотіли порвати.
Впали ми героїчно під Крутами,
щоб воскреснуть тепер і встати.

Читець ІІІ. «Їх тут триста, як скло, товариства лягло...»

Читець І. Спливуть часи, мов паводки Дніпрові,
Одвічну мрію здійснить Україна.
Й під Крутами, на плитах мармурових,
Про вас лунатиме пісня соколина.

Звучить пісня «Реквієм». Сл. М. Кураха, муз. М. Гайворонського.

Декламатор.

Вони лежать навіки молоді,
Ставні й веселі, з усміхом щасливим,
Готові чути поклик, як тоді,
Коли на бій ішли з бадьорим співом.
Сумні батьки й жалобні матері,
Минувши повз Аскольдову могилу,
Мовчазно зрять, як страдницькій порі
Журба вербу вколисує похилу.
Лихі вітри, гойдайте верховіть

Живого свідка бойових крутянців!
Та не турбуйте кореня, не гніть
Святих дерев, що знали новобранців.
Безвусі, юні, вічно молоді,
Ви клали голови за рідний Київ,
Скріпивши крок державницькій ході,
Вписавши подвиг у свободи вияв.
(Яр Славутич, «Крутянці»)

На сцені пластуни.

Пластун. Це правда: кров з каміння може змити дощ,
червону фарбу хустина може стерти,
але наймення Ваші, багряніші від рож,
горять у просвіті на плитах незатертих.

Пластунка. Супроти чужої навали,
Супроти смерті — в стужу, сніг,
ось тут вони, ось тут стояли.
І всього жменька — триста їх.

Пластун. Тим, хто в боротьбі за волю і кращу долю України не дожив до сьогоднішнього дня, спить в знаних і безіменних могилах, розкиданих по рідній і чужій землі,— присвячується.

Пластунка. Цвіту нашого народу, його славним синам і дочкам, що в розквіті своїх духовних і фізичних сил віддали молодість і найдорожче, що є в кожного з нас, — життя,— присвячується.

Пластун. Тим, кого в умовах більшовицької тиранії ми повинні були забути і викреслити з своєї пам'яті та історії, героям, що впали в страшному бою під Крутами,— присвячується.

Звучить пісня «Ми гайдамаки».

Пластунка. 1917 року в Росії відбулась лютнева революція. Розпочався розпад «тюрми народів». У березні зароджуються паростки молодої Української держави

Пластун. У важких умовах економічного хаосу, політичної боротьби різних партій, не зважаючи на постійні дії провокаційних антиукраїнських сил, Центральна Рада приймає ряд законодавчих актів, що в кінцевому підсумку привело до проголошення незалежної України.

Пластунка. З проголошених Центральною Радою універсалів четвертий став для українського народу вікопомним.

Пластун. Через віки, через страждання і муки, через упослідження і зневагу, денационалізацію, із мільйонами жертв йшла Україна до жаданої волі, проголошеної 22 січня 1918 року 4-м Універсалом.

На сцену виходять 2 представники уряду Центральної Ради, одягнуті в костюми урядовців (за фонозаписом дзвонять дзвони).

1-й урядовець. Народе України! Твоєю силою, волею, словом утворилась на Українській землі вільна Українська Народна Республіка. Здійснилася давня мрія твоїх батьків, борців за волю й право робочого люду!

2-й урядовець. Та у важку годину народилась воля України. Чотири роки жорстокої війни обезсилили наш край і народ. Фабрики не виробляють товарів, залізні дороги розбиті, гроші падають в ціні. Кількість хліба зменшується. Наступає голод.

1-й урядовець. А тим часом петроградський Уряд народних комісарів оголосив війну Україні, щоб повернути Українську Республіку під свою владу, і посилає на наші землі свої війська — червону гвардію, більшовиків, які грабують наших селян, вбивають невинних людей і сіють усюди анархію, вбивства і злочини.

2-й урядовець. Для того, щоб ні російський Уряд і ніхто інший не ставав неперешкодою Україні в установленні того бажаного миру, для того, щоб повести свій край до ладу, творчої праці, закріплення революції й нашої волі, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всім громадянам України: «Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу. Всіх горожан самостійної Української Народної Республіки закликаємо стояти непохитно на сторожі добутої свободи й прав нашого народу й усіма силами боронити свою долю від усіх ворогів Української Народної Республіки».

Пісня «Не пора, не пора».

Пластун. Проголошення самостійної України стало кісткою в горлі Леніна і його помічникам.

(На сцені — учасник художньої самодіяльності в ролі Троцького)

Троцький: «Нам необхідно возвратить Украину России. Без Украины нет России. Без украинского угля, хлеба, соли, Черного моря Россия существовать не может, она задохнется.

Отправляясь на Украину, помните, что для достижения своей цели все средства одинаково хороши. Ни на одну минуту не забывайте, что Украина должна быть нашей. Желаю вам полного успеха».

Пластунка. За словами не стало і діло. 30-тисячне військо більшовиків під командою Антонова та царського полковника Муравйова рушило на Україну.

Пластун. На початку січня 1918 року ситуація на нашому північному фронті проти москалів склалася дуже несприятливо для нас. До середини січня наші невеликі відділи вимушені були відійти аж до ст. Гребінка в напрямку Київ-Полтава, а з боку Гомеля — до Конотопа-Бахмача. Чернігів теж був зайнятий москалями.

Пластунка. Червона армія під проводом Муравйова наближалася до Києва. Всі боєздатні війська були відправлені на фронт, лише залишилися ті, що були в стадії формування, а саме: Гайдамацький кіш під проводом С. Петлюри та Січові Стрільці під проводом полковника Коновальця.

Пластун. В цей час для охорони Центральної Ради був сформований курінь виключно з учнів середніх шкіл та студентів. Обставини на фронті вимагали свіжих військових частин, а тому з відома Секретаріату у військових справах на фронт був відправлений в напрямку на ст. Бахмач цей курінь. Тим часом москалі вже підходили до ст. Крути, де студентський курінь і мусив прийняти бій.

Пластунка. Студентський курінь склався, як було зазначено вище, з молоді, що ніколи не тримала рушниці в руках та не пройшла елементарних військових вправ. З огляду на поспіх вояки Студентського куреня були відправлені на фронт у тому одязі, в якому ходили до шкіл.

Пластун. Студентський курінь не відповідав своєму призначенню, але ж завзятість його, певно, спричинилася до того, що Генеральний Секретаріат вимушений був відправити його на фронт. Треба гадати, що ті, хто послав Студентський курінь, були певними, що останній буде чинити опір ворогам за підтримки іншої військової частини, а між тим обставини спонукали його вступити в бій на ст. Крути самостійно.

Пісня «Ну-мо, браття, до зброї».

Читець. Над Крутами круки

під круками Крути
зійшлося юнацтво
щоб волю здобути

сніги зледенілі
і темінь іскриста
за Крутами в скруту
зійшлося їх триста
білим снігом мело
чорним громом гуло
їх там триста як скло
їх там триста як скло
під круками Крути
під Крутами круки
заклякли на кольбах
зморожені руки
настелено в полі
кривавої вати
щоб їх молоденьких
переночувати
білим снігом мело
чорним громом гуло
їх там триста як скло
їх там триста як скло
моя Україно
мій Києве-княже
ця юнь безборонна
за тебе поляже
щоб ми
'   їх посвяти
не смівши забути ,
своїм воскресінням
помстились за Крути

(Б. Стельмах «Крути»)

Пластунка. 29 січня ешелони Червоної армії підійшли до ст. Крути і висадили десант. Певно, червоному командуванню було вже відомо, що якась українська частина зайняла позиції під ст. Крути і перегородила їм шлях на Київ.

Пластун. Більшовицькі війська розпочали наступ. Студентський курінь, що займав позицію з обох боків колії, вступив з ними в бій. Це було біля 10 години ранку. Мороз, вітер. Місцевість, на якій лежала лава, не давала майже жодного укриття. Юнаки лежали на голому снігу.

Пластунка. Не відкриваючи вогню, загони широкою лавою пішли на курінь. Останньому була подана команда відкрити вогонь. Залунали стріли бійців, які квапливо стріляли, наладовуючи рушниці одубілими руками. Певно, вогонь юнаків, хоч і безладний, наносив ворогам, втрати, бо їхня лава залягла і теж відкрила вогонь.

Пластун. Більшовики перебіжками почали наближатись до лав юнаків. З одного боку до 1000 досвідчених московських головорізів, з другого — не більше 300 молодих хлопців, що вперше були в бою. Розпалені обставинами бою, юнаки безупинно стріляли. Тим часом вороги своїм лівим крилом обходили ріденьку українську лаву.

Пластунка. Серед юнаків були вже перші жертви, що нерухомо лежали на снугу; чути було стогони поранених, але ж українці з рідкісною впертістю і відвагою боролися далі. Ніхто з них не думав про відступ, усі продовжували лежати і стріляти, хоча небезпека оточення була вже очевидною.

Платун. Ось і ворожий бронепотяг зробив кілька пострілів і замовк. Тим часом маневр червоних — обхід нашого правого крила закінчився. Відступати було вже запізно. Напівзамерзлі юнаки з великими труднощами володіли зброєю, а ноги, що зовсім заклакли, відмовлялись рухатись.

Пластунка. З останніх сил боронилася молодь від ворога, який на короткій віддалі розстрілював її, а потім почав колоти багнетами. Близько 15 години все було вже закінчено, на снігу залишились трупи юнаків. Майже п'ять годин вони стримували наступ тисячного загону ворога.

Пластун. В бою під Крутами полягло 300 юнаків і 10 старшин.

Пісня «Ой там при долині». Сл. і муз. Р. Купчинського.

Читець. Як сніги покривають землю
Рядном білим,— не забудь
Спом'янути тую славу,
Що лишилась нам з-під Крут.
Триста юних одчайдухів...
Стократ більший був там враг,—
Не вступились, не подались,
Всі лягли там на полях.
Вічну славу здобували
Україні біля Крут,
Не забудь героїв триста,
Спом'яни їх, не забудь!

(Д. Гавриш)

На сцену виходять діти і світять свічки.

Пластунка. Під Крутами впали студенти.

Пластун. Олександр Попович, Володимир Шульгін, Божко Божинський, Андрій Дмитерко, Сидір Пурік, Олександр Шерстюк, Борзенко-Конончук, Кирило Голо-вашук, Чижов, Сірук.

Пластунка. Гімназисти: Андрій Соколовський, Євген Тарнавський, Ганкевич, Ігнаткевич, Пінський, сотник Омельченко та багато інших.

Пластун. Нехай пам'ять про наших героїв, що загинули під Крутами, буде вічною.

Пластунка. І нехай їхня смерть буде для нас прикладом, як треба любити свою Батьківщину.

Читець. Народе мій, для всіх завжди відкритий,
Не вір, що воля з'явиться сама,
Не дай себе підступно обдурити,
Мовляв, дороги іншої нема.
Як знову йти до старшого нам брата
Просить своє... й на весь світ працювать,
Не дай себе до нитки обідрати,
Зумів же двічі пута розірвать.
Не вір невтомним брехунам пихатим.
На жаль, такі синочки в тебе є,
Що все на світі ладні обібрати,
Купити, презрадити, продати,
Священну волю навіть розіп'яти,
Покривдить рідну матір, осміяти,
щоб тільки крісло втримати своє.
Народе мій, великий, український,
Як буде в тебе воленька свята,

То буде й коровай, і мед по вінця,
Не зразу, та на вічній літа.
Сл. П. Чубинського, муз. М. Вербицького
«Молитва за Україну»
Сл. О. Кониського, муз. М. Лисенка.

Література.

- Антончик Л. З когорти вождів. Сценарій до 125-річчя від дня народження Симона Петлюри / Л. Антончик // Укр. культура. – 2003. – № 10. – С.36-38
- Антончик Л. Крути – наша слава, наша історія. Сценарій / Л. Антончик // Укр. культура. – 2004. – № 1. – С.36-38.
- Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради: Бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко.- Київ, 1998.- С. 32-43, . 50-62, .83-84, .116-117, .122-123, .181-182.
- Гошуляк А. Перша конституція суверенної України / Андрій Гошуляк // Історичний календар: Наук.-попул. альманах. – К.,1997. – Вип. 4. – С. 117-118
- Гошуляк А. Директорія Української Народної Республіки / Андрій Гошуляк // Історичний календар . – К., 1997. – Вип.4. – С. 323-324
- Історія України. Всесвітня історія ХХ сторіччя: Посібник для вступників до вузів України / А.Й. Рогожин, В.О. Рум'янцев, М.М. Страхов; За ред. д-ра юрид. наук В.О. Рум'янцева. – Харків: Право,- 2000. С. 102, 104-108, .110, 113-114.
- Патока В.В. Йому завжди боліла Україна: [В.К. Винниченко] / В.В. Патока // Календар знаменних і пам'ятних дат / Нац. Парлам. б-ка України, Кн.палата України. – К., 2000. – III кв. – С. 47-53.
- Мазепа І.П. Україна в огні й бурі революції. 1917-1921: Ч.І. / І.П. Мазепа. – Дніпропетровськ: Січ, 2001.- С. 5-28
- Плав'юк М. Символ національної революції / Микола Плав'юк // Історичний календар: Наук.-попул. альманах. – К., 2001. – Вип. 7. – С. 223-225
- Солдатенко В.Ф. Українська революція: Істор. нарис: Монографія / В.Ф. Солдатенко. – К.: Либідь, 1999.- С.3-4, 908.
- Якель Р. Більше ніж адвокат: [Кость Левицький] / Роман Якель // Дзеркало тижня. – 2005. - № 6
- <http://www.Kmu.gov.ua>.